

Amina Isanović¹

PREMA KURIKULUMU PO MJERI BOLONJSKOG VISOKOG OBRAZOVANJA

Prikaz knjige: Vizek Vidović, Vlasta /ur./: *Planiranje kurikuluma usmjerenoga na kompetencije u obrazovanju učitelja i nastavnika – Priručnik za visokoškolske nastavnike*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2009., 80 str.

Kao dio našeg pedagoškog, napose didaktičkog stručnog diskursa, već duže vrijeme se javlja termin *kurikulum*. Mnogi ga koriste bez jasne predstave o tome šta sadržaj toga termina jeste. Najčešće se, pod utjecajem anglofone literature, ta riječ koristi kao istoznačnica našem terminu *nastavni plan i program*. Međutim, ovakvoj transpoziciji termina iz jedne u drugu didaktičku tradiciju ostaju skrivene njihove suštinske odrednice. Kurikulum nije samo nova riječ stranog porijekla koja se ustalila u našem pedagoškom i andragoškom nazivlju; njena upotreba bi trebala značiti svojevrsni **preokret u planiranju intencionalnog odgojno-obrazovnog djelovanja**. Naime, tradicionalni *nastavni plan i program* sazdan je od tema i sadržaja koje nastavnik mora realizirati u zadatom vremenskom okviru. Okosnicu nastavnog plana i programa čini lista informacija ili „znanja“ koje treba predstaviti učeniku ili studentu. U sklopu vrednovanja, koje iz toga proizilazi, od učenika/učenice se traži da ponavlja činjenice koje je upamtio/la. *Kurikulum*, pak, polazi od **cilja učenja**, iz čega proističe usmjerenost nastavnog planiranja ka **ishodi-ma učenja**. U osnovi kurikularnog pristupa nije težnja za obuhvatanjem svog sadržaja jedne teme; njime se želi oblikovati pedagoški kontekst za sticanje općeg razumijevanja, učenja osnovnih činjenica i metodologije pronalaska odgovora i rješavanja problema. Drugim riječima, osnovni cilj kurikularnog pristupa planiranju nastave je poučiti osobu **kako učiti**. Radi se, dakle, o potpuno promijenjenoj orijentaciji u pristupu nastavi. Dosadašnji *sadržaj nastave* kao polazište u planiranju ustupio je mjesto *cilju* nastavnog djelovanja. Ovim nastojanjima želi se nastavno zbivanje učiniti što je moguće uhvatljivijim, mjerljivim, upotrebljivim i transparentnim. Upravo takav

---

¹ Studentica master studija iz pedagogije i orijentalne filologije na Filozofskom fakultetu u Sarajevu.

naum kongruira s biheviorističko-konstruktivističkom paradigmom Bolonjskog procesa. Premda se radi o dvama isključujućim epistemološkim pravcima, oni u Bolonjskom procesu uspijevaju ozbiljivati susretanja. Šta to nastaje kada se biheviorističko-konstruktivistički kurikulum dizajniran prema pravilima Bolonjskog procesa primijeni u područje obrazovanja učitelja i nastavnika²? – pitanje je na koje priručnik *Planiranje kurikulumuma usmjerenoga na kompetencije u obrazovanju učitelja i nastavnika* daje odgovor.

Priručnik je nastao iz prepoznatih izazova što su ih sobom donijele aktuelne reformske mijene u visokoškolskom prostoru. Osnovna mu je namjera služiti kao napatuk visokoškolskim nastavnicima i svima uključenim u oblikovanje novih te usklađivanje postojećih studijskih programa u skladu sa zahtjevima Bolonjskog procesa. Od 2003. godine, kada je Bosna i Hercegovina potpisala relevantne dokumente Bolonjskog procesa, javilo se mnoštvo publikacija s ciljem pripremanja javnosti na susret s reformskim zahtjevima. Odlika netom pomenutih publikacija je sagledavanje visokog obrazovanja i njegovog restrukturiranja iz obrazovnopolitičke ili menadžerske vizure. Ono što našoj visokoškolskoj zajednici nedostaje jeste literatura iz oblasti **planiranja konkretnih studijskih programa** koji će upućivati u kreiranje kurikulumuma kakve prepoznaje evropski visokoškolski prostor. Tu prazninu je u susjednoj zemlji popunila publikacija *Planiranje kurikulumuma usmjerenoga na kompetencije u obrazovanju učitelja i nastavnika* urednice Vlaste Vizek Vidović, inače autorice dvaju tekstova u pomenutom zborniku. Zbornik čini osam tekstova profesorica na Filozofskom i Učiteljskom fakultetu u Zagrebu. Ovo je djelo koje priznaje kako breme uspješnosti svake obrazovne reforme nosi učitelj, pri čemu tu riječ zahvatamo u njenom najširem referentnom okviru. Otuđa i proističe potreba za bavljenjem obrazovanjem budućeg nastavnog kadra. Urednica Vizek Vidović tekst zbornika pozicionira u okvir socijalno-konstruktivističkih i kognitivističkih modela učenja iz kojih se u pedagogiji i andragogiji izvodi **pristup poučavanju usmjeren na onoga ko uči**.

Elaboriranje u poglavljima usklađeno je s unutrašnjom logikom fenomena kojima se autorice bave i utemeljeno je na recentnoj stručnoj literaturi, empirijskim istraživanjima te iskustvima u kreiranju studijskih programa u skladu s Bolonjskim procesom. Sadržajno jezgro zbornika čine sljedeći termini: *kompetencije, kompetencijski profil, ishodi učenja, konstruktivno po-*

---

² Uprkos uputama navedenim u *Preporukama o statusu učitelja* koje je donio UNESCO 1966. god. – gdje se predviđa da terminom učitelj (engl. *teacher*) budu imenovane sve osobe odgovorne za odgoj i obrazovanje od predškolskog perioda do završetka srednjoškolskog – autorice tekstova insistiraju na distinkciji između učitelja i nastavnika, te shodno tome razlikuju i put pripremanja za ta dva poziva (više na str. 9 *Priručnika*).

ravnanje, studentsko opterećenje te sistem osiguravanja kvaliteta na nivou studijskih programa. U formalnom smislu, strukturu zbornika moguće je objasniti upotrebom metafore kruga. Autorice, naime, polaze od širokog konteksta u kojem se nalazi obrazovna politika i ona obujmljuje sva ona, njoj često skrivena, nastojanja učitelja i nastavnika. Fokus interesovanja autoricâ se u nastavku sužava i spušta na nivo razvoja kurikuluma gdje su predstavljeni modeli njegovog planiranja u području obrazovanja budućih učitelja i nastavnika. Završnim razmatranjem konkretnih modela razvoja kurikuluma usmjerenog na kompetencije zbornik sužava svoj fokus do najužeg kruga u kojem se pažnja posvećuje problemima same visokoškolske nastavne prakse.

U prvom radu zbornika, **“Bolonjski proces i promjene u inicijalnom obrazovanju učitelja i nastavnika”**, autorica Vlatka Domović o univerzitetskom obrazovanju govori kroz prizmu njegove seobe od nacionalnog pitanja ka pitanju internacionalne saradnje. Našavši se u novoj ulozi, visoko obrazovanje je postalo političkim prioritetom zemalja Evropske unije i onih koje za njenim članstvom teže. U obrazovnim politikama ta se težnja odrazila u nastojanjima za harmonizacijom i internacionalizacijom pristupa obrazovanju. Otuda parafrazirajući Pavela Zgagu, autorica tvrdi da je Bolonjski proces najprije shvaćen kao “aritmetički problem ili administrativna promjena” (str. 13) pri čemu su suštinski problemi visokog obrazovanja ostali skriveni. Tekst daje odgovor na pitanje: *šta nam je Bologna donijela novoga u području obrazovanja učitelja i nastavnika?* Istovremeno nudi i višestruki odgovor na postavljeno pitanje. Novine se, dakle, mogu sagledati u četirima temeljnim pravcima:

- promjena stručnih studijskih programa u univerzitetske programe (što je u bh. prostoru visokog obrazovanja ostvareno preimenovanjem pedagoških akademija u fakultete i produženje dovođišnjeg studija),
- težnja ka interdisciplinarnom karakteru (pri čemu se misli na uvođenje kombinacije predmeta iz stručne oblasti i pedagogije),
- preispitivanje odnosa između trajanja inicijalnog i trajnog obrazovanja učitelja i nastavnika (tu se javlja ključna dilema u vezi izbora modela – konsektivni ili simultani),
- aktualiziranje pitanja: *Prema kakvoj kvalifikaciji vodi diplomski/master nivo?*

Vlatka Domović je autorica i drugog po redu teksta u zborniku, **“Kurikulum – osnovni pojmovi”**. Iako napisani s istom svrhom, ključni pojmovi Domović i Colina Marsha umnogome se razlikuju. U nezaobilaznoj knjizi

pomenutog autora *Kurikulum – temeljni pojmovi*, upotreba termina *kurikulum* odgovara onome čime se bavi didaktika, što je obilježje anglosaksonske pedagoške misli. Domović, s druge strane, pripada kontinentalnom pravcu u znanosti o odgoju i obrazovanju te ne čudi različitost njenog nazivlja u odnosu na Marshovo. Na početku teksta autorica definira kurikulum u užem i širem smislu, ali u objema definicijama preovladava dimenzija **usmjerenosti na cilj**. Eksplikaciju razvoja kurikuluma temelji na radovima dvoje najistaknutijih teoretičara kurikuluma, Ralpa Tylera i Hilde Taba, inače zagovornika *ciljno usmjerenog kurikuluma*. Značaj puta koji je odabrala Vlatka Domović razaznaje se u konceptualizaciji kurikuluma kakvu nudi ova autorica. Prema V. Domović, u osnovi svakog planiranja, razvoja pa i vrednovanja kurikuluma jeste **pristup**, kao svojevrsno filozofsko ishodište kurikuluma. U tom smislu, autorica govori o dvama dominantnim kurikulumskim pristupima – tehničko-znanstvenom (bihevioralni, menadžerski i sistematski) i netehnicističkom, tj. neznanstvenom pristupu. Svaki od dvaju pristupa ima svoje ishodište u jednoj od znanstvenih paradigmi iz čega proističe i način poimanja odgajanja i obrazovanja. U nastavku teksta, autorica predstavlja put razvoja kurikuluma koji prati cirkularni tok istraživačkog procesa polazeći od definiranja ciljeva i završavajući se na evaluaciji ishoda učenja. Ideja o visokoškolskoj nastavi kao istraživanju i budućem nastavniku i učitelju kao istraživaču je nit koja se provlači kroz tkanje cijeloga teksta zbornika. Posebnu pažnju autorica posvećuje problemu kurikuluma usmjernog na ishode učenja u visokoškolskoj nastavi a u tom razmatranju je ohrabrena pitanjem: **Šta možeš raditi sada kad si stekao/stekla diplomu?**, koje i ishodi iz zahtjeva Bolonjskog procesa.

Posebnu pažnju u ovome radu zavređuje dio o planiranju i izradi kurikuluma u visokom obrazovanju, gdje se autorica osvrće na zapažanje Roberta Zarisa da su mnogi kolegiji u univerzitetskim kurikulumima rezultat trenutne mode u obrazovanju, a ne proizvod pažljivoga promišljanja. Pred kraj teksta, Domović konstatuje kako se u analiziranju kurikulumskih dokumenata određene institucije najprije treba poći od definiranja pristupa koji ti kurikulumu baštine. Potrebno je utvrditi da li je u kurikulumu primijenjen **tradicionalni pristup** znanstvenim područjima, **sistematski pristup** sa naglašenom pragmatičnom orijentacijom, **kognitivni** koji cijeni da je znanje konstrukcija koju svako mora izgraditi za sebe, **iskustveni** koji naglašava važnost uspostave smisla onoga šta se uči, ili se radi o **socijalno osviještenom pristupu**, inače karakterističnom za studijske programe iz humanističkih i društvenih znanosti.

U tekstu „**Kompetencije i kompetencijski profil u učiteljskoj i nastavničkoj profesiji**“ urednica zbornika Vizek Vidović pažnju posvećuje pro-

mjeni paradigme u studijskim programima. U tu svrhu je 90-ih godina aktualizirana primjena *kurikuluma usmjerenog na kompetencije*. Međutim, ideje o **obrazovanju utemeljenom na kompetencijama** javile su se već 60-ih godina XX stoljeća, iz čega su se u međuvremenu razvili različiti konceptualni okviri: bihevioristički, konstruktivistički i holistički. Zajedničko svim trima okvirima su slijedeće odlike: usredsređenost na ishode učenja, veća relevantnost za svijet rada, ishodi kao vidljive kompetencije, upotreba odgovorajućih metoda za utvrđivanje kompetencija, naglasak na sticanju kognitivnih i praktičnih vještina, jasnija i prepoznatljivija artikulacija ciljeva i upotreba kreditnog sistema. Autorica dalje objašnjava put u planiranju kurikuluma usmjerenog na kompetencije koji polazi od *kvalifikacijskog okvira* preko *profesionalnog* i završava se s *akademske profirom*. U tom smislu, Vizek Vidović objašnjava definiciju navedenih termina i njihovu upotrebu na konkretnim primjerima. Autorica ne poistovjećuje kompetencije s ishodima, ali zaključuje kako je kompetencije moguće opisati terminima ishoda učenja. Ishodi se dalje povezuju sa studentskim opterećenjem u satima i ECTS bodovima.

U tekstu „**Ishodi učenja i konstruktivno poravnanje**“ Vesna Vlahović Štetić objašnjava relativno nov i malo poznat termin *konstruktivno poravnanje*. Riječ „poravnanje“ u sintagmi znači da svako planiranje kolegija započinje jasnom slikom o ishodima učenja. To, dalje, zahtijeva potpunu usklađenosti ishoda sa sadržajima i aktivnostima koje se potiču tokom poučavanja. Riječ „konstruktivno“ kazuje da je proces učenja i poučavanja organiziran u skladu s konstruktivizmom, pravcem u poučavanju čije je stajalište da student vlastitom aktivnošću kreira svoje znanje. Svojevrsni credo konstruktivnog poravnanja kazuje da „nastavnik koji održi svoje predavanje, a da pritom nije potaknuo studenta na vlastitu aktivnost, neće proizvesti očekivane ishode“ (str. 45).

Jelena Mihaljević Djigutinović u tekstu „**Studentsko opterećenje (sustav ECTS-a)**“ bavi se relativno poznatom problematikom ECTS-a (Evropskog sistema prijenosa studijskih bodova). Međutim, rad ima štošta novoga ponuditi, naročito u govoru o kriterijima za bodovanje kolegija. Autorica pažnju posvećuje broju potrebnih ECTS bodova da bi se stekle nastavničke kompetencije. U tom smislu, zaključuje da je na evropskim univerzitetima između 15% i 20% studentskog opterećenja tokom petogodišnjeg studija usmjereno ka sticanju nastavničkih kompetencija.

Tri posljednja teksta zbornika govore o praksi razvoja kurikuluma prema načelima Bolonjskog procesa. U radu „**Primjer razvoja kurikuluma prema bolonjskim načelima na Učiteljskome fakultetu u Zagrebu**“ Vlatka Domović predstavlja tok preobražaja učiteljskih studija od stručnih prema

univerzitetskim. Govori o sastavnicama koje čine reformisane kurikulumne za obrazovanje učitelja: obrazovne znanosti, akademske discipline/predmeti, metodike i praksa u školama. U promjeni stručnih u univerzitetske programe autorica vidi nastojanje za *profesionalizacijom učiteljske struke*, što se ogleda u uvođenju kolegija u kojima studenti, budući učitelji i nastavnici, stiču kompetencije za provođenje istraživanja.

U posljednjem tekstu, „**Model razvoja kurikuluma usmjerenog na kompetencije**“, urednica zbornika predlaže dvanest koraka uz pomoć kojih se može doći do kurikuluma usmjerenog na kompetencije. Navedeni koraci su dio *Tuning projekta*. Autorica o ovom modelu govori slikovito i analitično na način koji omogućuje njegovu potpunu primjenjivost u aktivnostima razvijanja kurikuluma usmjerenog na kompetencije.

Na kraju, valja reći da je zbornik *Planiranje kurikuluma usmjerenoga na kompetencije* pisan jednostavnim jezikom nudeći jasno definisane termine koji predstavljaju osnovu za novu, reformiranu visokoškolsku didaktiku. Ovo je djelo koje s krajnjim optimizmom prihvata Bolonjski proces ne smatrajući ga, liessmannovskim jezikom rečeno, depravacijom evropskog visokog obrazovanja.